

В. Дз. Старычонак

155

сачынення ў
па беларускай
літаратуры

УДАЧАМOGУ АБІТУРЫЕНТАМ
І ШКОЛЬNІКАМ

МІНСК
"ВЫШЭЙШАЯ ШКОЛА"
2000

УДК 882.6.09 (075.3)
ББК 83.3 (4 Беи) я721
С 77

Старычонак В. Дз.

С 77 155 сачыненняў па беларускай літаратуре: у дапамогу абітурыентам і школьнікам. — Мн.: Выш. п-ка, 2000. — 416 с.

ISBN 985-06-0586-3.

Даюцца агульныя патрабаванні да напісання сачыненняў.

Прыводзіцца 155 тэкстаў сачыненняў у адпаведнасці з праграмай выкладання беларускай літаратуры ў сярэдняй школе.

Значная ўвага ўдзялецца сачыненням на вольную (свабодную) тэму, напісанне якіх выклікае пэўныя цяжкасці.

У книзе змешчаны магчымыя эпіграфы да сачыненняў.

Будзе карысны для абітурыентаў, вучняў старэйшых класаў, слухачоў падрыхтоўчых курсаў.

УДК 882.6.09 (075.3)
ББК 83.3 (4 Беи) я 721

ISBN 985-06-0586-3

© Старычонак В. Дз., 2000

© Выдавецства “Вышэйшая школа”, 2000

АД АЎТАРА

Кніга “155 сачыненняў па беларускай літаратуре” з’яўляецца працягам папярэдніх выданняў “Ах, сачыненні, сачыненні...”, “55 сачыненняў па беларускай літаратуре”, “100 сачыненняў па беларускай літаратуре”. У ёй прыводзяцца тэксты сачыненняў на самыя разнастайныя тэмы: па гісторыі літаратуры Сярэднявечча і Адраджэння, аналізу празаічных і драматычных твораў XIX—XX стагоддзяў, харектарыстыцы літаратурных герояў, параўнальному аналізу вобразаў, творчаму шляху пісьменнікаў і пастаў. Змешчаны ў дапаможніку і сачыненні на свабодную тэму. Яшчэ раз хацелася б нагадаць, што сачыненне — жанр славеснай творчасці, які прадугледжвае граматнае, лагічнае, паслядоўнае, эмацыйнальнае і стылістычна правільнае выкладанне ўласных думак, глубокое разуменне літаратурнага твора, веданне асноўных літаратурна-крытычных артыкулаў, умение мысліць, разважаць, супастаўляць, аналізаваць, суперажываць... Таму нельга заувочваць сачыненні на памяць і спрабаваць выдаваць іх за свае “творы” на экзамене. Гэта прывядзе толькі да зніжэння адзнакі. Карысць можа прынесці толькі творчая перапрацоўка прыведзеных сачыненняў, якія трэба не столькі чытаць і запамінаць, колькі аналізаваць, рэцэнзіаваць і тым самым трэніраваць сябе, удасканальваць сваю ўласную манеру пісьма.

МАГЧЫМЫЯ ТЭМЫ САЧЫНЕННЯЎ

1. Постаці далёкай мінуўшчыны.
2. Нябесная заступніца Беларусі Ефрасіння Полацкая.
3. “Слова пра паход Ігараў” — помнік старажытнай гісторыі.
4. Падзеі і факты беларускай гісторыі ў “Слове пра паход Ігараў”.
5. Беларуска-літоўскае летапісанне.
6. Беларускі “златавуст” Кірыла Тураўскі.
7. Францішак Скарына — выдатны прадстаўнік беларускай культуры эпохі Адраджэння.
8. Гістарычная роля дзейнасці Ф. Скарыны ў культурнай гісторыі ўсходніх славян.
9. Патрыятычны пафас творчай дзейнасці Ф. Скарыны.
10. Подзвіг і трагедыя Ф. Скарыны.
11. Ён верыў у свой народ. Жыццё і подзвіг Ф. Скарыны.
12. “Я родам з Адраджэння. Ды цяпер усім часам, прасторам я належу” (значэнне асветніцкай дзейнасці Ф. Скарыны).
13. Сымон Будны і Васіль Цяпінскі — прадаўжалінікі традыцый Ф. Скарыны.
14. Паэма М. Гусоўскага “Песня пра зубра”.
15. Воброз князя Вітаўта ў паэме М. Гусоўскага “Песня пра зубра”.
16. Сучаснасць і мінуўшчына ў паэме М. Гусоўскага “Песня пра зубра”.
17. Паэтызацыя роднай зямлі ў паэме М. Гусоўскага “Песня пра зубра”.
18. Палемічная літаратура (канец XVI — пачатак XVII ст.).
19. Рэлігійна-асветніцкая дзейнасць Мялеція Сматрыцкага.
20. Літаратурная спадчына Сімяона Полацкага.

21. Дзейнасць школьніх тэатраў.
22. Творчасць Яна Чачота.
23. "Мінулае вучыць нас, як жыць сёння" (па творах Яна Баршчэўскага).
24. Паэма "Энеіда навыварат" В. Равінскага.
25. Вобразы траянцаў і Энея ў паэме В. Равінскага "Энеіда навыварат".
26. Вобраз палясоўшчыка Тараса ў паэме "Тарас на Парнасе".
27. Рэальнае і казачнае ў паэме "Тарас на Парнасе".
28. Паказ ідэйна-эстэтычнай барацьбы ў літаратуры 30—50-х гг. XIX ст. у паэме "Тарас на Парнасе".
29. Жаўруковая песня Паўлюка Багрыма.
30. "Каб збыць няволі путы..." (дзейнасць філаматаў і філарэтаў).
31. Жыццёвы шлях К. Каліноўскага і яго рэвалюцыйна-асветніцкая дзейнасць.
32. Супярэчлівыя характеристар адносін В. Дуніна-Марцінкевіча да прыгоннага ладу ў паэме "Гапон".
33. Гуманістычны пафас паэм В. Дуніна-Марцінкевіча "Гапон".
34. Народ у паэме В. Дуніна-Марцінкевіча "Гапон".
35. Крытыка царскай судовай бюракраты ў камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта".
36. "Тут, брат, нам будзе харошае жніво" (вобраз Кручкова ў "Пінскай шляхце" В. Дуніна-Марцінкевіча).
37. Вобразы засіяковай шляхты ў п'есе В. Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта".
38. Проблема сацькоў і дзяцей у камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта".
39. "Ідылік" В. Дуніна-Марцінкевіча.
40. Ф. Багушэвіч — абаронца правоў прыгнечанага беларускага сялянства.
41. Духоўнае аблічча беларускага селяніна ў паэзіі Ф. Багушэвіча.
42. Асноўныя тэмы і вобразы паэзіі Ф. Багушэвіча.
43. "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!" (Ф. Багушэвіч).
44. Проблема нацыянальной інтэлігенцыі ў творчасці Ф. Багушэвіча ("Не цурайся", "Калыханка").
45. Паэма Ф. Багушэвіча "Кепска будзе!".
46. Жыццёвы шлях Аліндаркі — адлюстраванне горкай долі працоўнага народа (па паэме Ф. Багушэвіча "Кепска будзе!").

47. Гуманістичныя матывы прозы Ф. Багушэвіча.
48. "Лірнік зямлі беларускай" (творчасць Уладзіслава Сыракомлі).
49. "Не я пяю — народ божы" (творчасць Янкі Лучыны).
50. Творчы шлях Адама Гурыновіча.
51. Рэвалюцыйна-вызваленчыя матывы ў творчасці Цёткі.
52. "Думаць усюды аб народзе, родны край усюды сніць" (творчасць Цёткі).
53. Тэма рэвалюцыі ў апавяданні Цёткі "Прысяга над крывавымі разорамі".
54. Янка Купала — пясняр і прарок нацыянальнага адраджэння.
55. "Песня мая не ўзышла сярод кветак..." (асноўныя матывы і вобразы дакастрычніцкай паэзіі Янкі Купалы).
56. Вобразы роднага краю ў паэзіі Янкі Купалы.
57. Паэтызацыя стваральнай працы ў лірыцы Янкі Купалы.
58. Тэма паэта і паэзіі ў творчасці Янкі Купалы.
59. Усладунне народнай гераіні Бандароўны ў аднайменнай паэме Янкі Купалы.
60. Гарманічнае спалучэнне знешній прыгажосці і ўнутранага харства ў вобразе Бандароўны (па паэме Янкі Купалы "Бандароўка").
61. Вобразы Паўлінкі і пана Быкоўскага ў камедыі Янкі Купалы "Паўлінка".
62. Паўлінка і Ёкім — носьбіты лепшых маральных якасцей беларускага народа (камедыя Янкі Купалы "Паўлінка").
63. Тэма мастака і мастацтва ў паэме Янкі Купалы "Курган".
64. "На вялікі сход! Па Бацькаўшчыну!" (драма Янкі Купалы "Раскіданае гняздо").
65. Пошуки шляхоў да сацыяльнага разняволення ў драме Янкі Купалы "Раскіданае гняздо".
66. Вобраз Сымона Зябліка ў драме Янкі Купалы "Раскіданае гняздо".
67. Вобраз Лявона Зябліка як увасабленне трагедыі народа (па драме Янкі Купалы "Раскіданае гняздо").
68. Матывы трагізму ў драматычных паэмах Янкі Купалы "Адвечная песня" і "Сон на кургане".

ЗМЕСТ

АД АЎТАРА	3
АГУЛЬНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА НАПІСАННЯ САЧЫНЕNNЯУ	4
МАГЧЫМЫЯ ТЭМЫ САЧЫНЕNNЯУ	23
ТЭКСТЫ САЧЫНЕNNЯУ	35
1. Дзяды — вытокі кожнага народа	35
2. Постаці далёкай мінуўшчыны	37
3. Па старанках твораў пра мінулае	39
4. Нябесная заступніца Беларусі Ефрасіння Полацкая	41
5. Беларускі “златавуст” Кірыла Тураўскі	44
6. Падзеі і факты беларускай гісторыі ў “Слове пра паход Ігараў”	45
7. Беларуска-літоўская летапісанне	47
8. Францішак Скарына — выдатны прадстаўнік беларускай культуры эпохі Адраджэння	49
9. Сымон Будны і Васіль Цяпінскі — прадаўжалынкі традыцый Ф. Скарыны	52
10. Паэма Міколы Гусоўскага “Песня пра зубра”	55
11. Вобраз князя Вітаўта ў паэме М. Гусоўскага “Песня пра зубра”	58
12. Палемічная літаратура (канец XVI — пачатак XVII ст.)	60
13. Рэлігійна-асветніцкая дзейнасць Мялеціч Слагрыцкага	62
14. Літаратурная спадчына Сімёона Полацкага	64
15. Дзейнасць школьніх тэатраў	66
16. Вобраз палясоўшчыка Тараса ў памое “Тарас на Парнасе”	68
17. Паэма В. Равінскага “Энеіда навіварат”	70
18. Мінулае вучыць нас, як жыць сёння (па творах Яна Барщэўскага)	72
19. Творчасць Яна Чачота	73
20. Жаўруковая песня Паўлюка Багрыма	75
21. “Каб збыць няволі п’ты...” (дзейнасць філаматаў і філарэтаў)	77
22. “Лірнік зямлі беларускай” (творчасць Уладзіслава Сыракомлі)	79
23. “Ідлія” В. Дуніна-Марцінкевіча	81
24. Гуманістычны тафас паэм В. Дуніна-Марцінкевіча “Гапон”	83
25. Крытыка гарскай судовай бюракраты ў камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча “Пінская шляхта”	84
26. Жыццёвы шлях К. Каліноўскага і яго рэвалюцыйна-асветніцкая дзейнасць	87
27. Ф. Багушэвіч — абаронца правоў прыгнечанага беларускага сялянства	90
28. “Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі” (Ф. Багушэвіч)	92
29. Жыццёвы шлях Аліндаркі — адлюстраванне горкай долі працоўнага народа (па паэме Ф. Бугушэвіча “Кепска будзе!”)	94
30. “Не я пяю — народ божы” (творчасць Янкі Лучыны)	96
31. Рэвалюцыйна-вызваленчыя матывы ў творчасці Цёткі	98
32. Тэма рэвалюцыі ў апавяданні Цёткі “Прысяга над крылавымі разорамі”	100
33. Тэма мастака і мастацтва ў паэме Янкі Купалы “Курган”	102

34. Матывы трагізму ў драматычных паэмах Янкі Купалы "Ад вечная песня", "Сон на кургане"	103
35. Услайлінне народнай герайні Бандароўны ў аднайменнай паэме Янкі Купалы	105
36. Вобраз Сымона ў драме Я. Купалы "Раскіданае гняздо"	107
37. Вобразы Паўлінкі і пана Быкоўскага ў камедыі Янкі Купалы "Паўлінка"	109
38. Тэма Беларусі ў лірыцы Я. Купалы першага паслярэвалюцыйнага дзесяцігоддзя	111
39. Паказ трагічнага лёсу народнага паэта ў паэме Янкі Купалы "Тарасова доля"	114
40. Тутэйшыя ў аднайменнай трагікамедыі Янкі Купалы	116
41. Тэма паэта і паэзіі ў творчасці Янкі Купалы	118
42. Асноўныя матывы і вобразы дарэвалюцыйнай лірыкі Якуба Коласа	120
43. Паэма Якуба Коласа "Новая зямля" — экцыклапедыя жыцця беларускага сялянства ў дарэвалюцыйны час	123
44. Жыццёвая дарога Міхала (паэма Якуба Коласа "Новая зямля")	125
45. Вобраз дзядзькі Антося ў паэме Якуба Коласа "Новая зямля"	128
46. Незабыўны свет маленства (дзеці ў "Новай зямлі" Якуба Коласа)	130
47. Карціны прыроды ў паэме Якуба Коласа "Новая зямля"	132
48. Беларускі музыка-Аіарфей (па паэме Якуба Коласа "Сымон-музыка")	134
49. Духоўны свет, маральная высакароднасць Андрэя Лабановіча (трылогія Я. Коласа "На ростанях")	136
50. Сяляне-палешукі і інтэлігэнцыя ў трылогіі Якуба Коласа "На ростанях"	139
51. "Казкі жыцця" людскога... (алогічныя апавяданні Якуба Коласа)	141
52. Народ і Радзіма ў лірыцы Максіма Багдановіча	143
53. Лірыка кахання ў паэзіі Максіма Багдановіча	147
54. Патрыятычны гімн Беларусі ("Пагоня" М. Багдановіча)	149
55. Творчасць Алеся Грабула	151
56. "У вакросшую віръць, краіну..." (творчасць Цішкі Гартнага)	156
57. Асноўныя матывы творчасці Змітрака Бядулі	158
58. Вобраз Самсона Самасуя ў рамане А. Мрыя "Запіскі Самсона Самасуя"	160
59. "Гляджу я ў потнае акно вялікай будучыні..." (творчасць Міхася Чарота)	163
60. Вялікая проза Міхася Зарэцкага	165
61. Браму скарбай сваіх адчыняю... (творчасць М. Гарэцкага)	167
62. Творчы шлях Платона Галавача	171
63. Пачынальнік вялікай прозы (творчасць Ядвігіна Ш.)	173
64. Першы народны артыст Беларусі (драматургічная спадчына Уладзіслава Галубка)	175
65. Майстэрства Кандрата Крапівы — байкамісца	176
66. Выкрыцце Гарлахвацкага і гарлахватчыны ў камедыі Кандрата Крапівы "Хто смяецца апошнім"	179
67. Праблема добра і зла ў камедыі Кандрата Крапівы "Брама неўміручасці"	181

68. Па старонках твораў Кузьмы Чорнага	183
69. Ці быў Міхал Тварыцкі ворагам народа? (па рамане К. Чорнага “Трэцяе пакаленне”	186
70. “...І сябе асудзіў на пакуты” (творчасць Пятра Глебкі)	188
71. Паэзія вогненных гадоў	191
72. “О Беларусь, мая шыпшына...” (творчасць Уладзіміра Дубоўкі).....	195
73. Матывы і вобразы паэзіі Уладзіміра Жылкі	198
74. Васька Шкетаў і Ванька Розанскі ў апавяданні М. Лынъкова “Над Бугам”	200
75. Страты Захара Крымянца ў змаганні за справядлівае жыццё (аповесць М. Лынъкова “Сустрэчы”)	202
76. Паэзія Петруся Броўкі ваенных гадоў	204
77. Антываенная накіраванасць паэмы П. Броўкі “Голас сэрца”.....	206
78. Давераснёўская лірыка Максіма Танка	208
79. Агульначалавечыя матывы ў творчасці Максіма Танка.....	210
80. Тэма мастака і мастацтва ў творчасці Максіма Танка.....	213
81. Асноўныя тэмы і вобразы пасляваенай лірыкі А. Куляшова.....	215
82. Паэма А. Куляшова “Сцяг брыгады”.....	217
83. “У паэта няма забароненай зоны” (патрыятычныя і гра-мадзянскія матывы ў пасляваенных творах П. Панчанкі).....	219
84. “Я вярнуся туды, дзе мой народ” (па рамане Я. Брыля “Птушкі і гнёзды”)	222
85. Высакароднасць герояў у апавяданнях Я. Брыля “Маці” і “Me- mento mori”	224
86. Шчасце... У чым яно? (паводле апагядання Я. Брыля “Галі”)	226
87. Палеская вёска 20-х гадоў (“Палеская хроніка” І. Мележа).....	228
88. Драма Васіля Дзятла (па “Палеская хроніцы” І. Мележа)	228
89. Вобраз Ганны (“Палеская хроніка” І. Мележа)	232
90. Шляхі-дарогі Пятра Шалітавіча і Сашы Траянавай (па пенталогії І. Шамякіна “Трывожнае часце”.....	234
91. Гартаючы старонкі твора Івана Шамякіна	236
92. Аповесць Івана Шамякіна “Ахвяры”.....	239
93. Вобразы Петрака і Степаніды (аповесць В. Быкава “Знак бяды”....	240
94. “Свае” і чужыя у аповесці В. Быкава “Знак бяды”.....	243
95. Выяўленне самаўднай сутнасці чалавека ў аповесці В. Быкава “Абеліск”	244
96. Духоўны выбор герояў у аповесці Васіля Быкава “Сотнікаў”.....	246
97. Вобраз Ягора Азевіча (аповесць Васіля Быкава “Сцюжа”)	247
98. Новыя творы Васіля Быкава.....	249
99. “Люблю ўсе колеры жыцця” (творчасць Сяргея Грахоўскага)	251
100. “А часу больш, чым вечнасць...” (творчасць Масея Сяднёва).....	254
101. Вайна і сучаснасць у творах Івана Навуменкі	255
102. Гістарычнае мінулае ў прозе Уладзіміра Каараткевіча.....	257
103. Рамантычны герой у рамантычных абставінах (па рамане У. Ка- раткевіча “Каласы пад сярпом тваім”)	260
104. Драматургчыная спадчына Андрэя Макаёнка	263
105. Надзённасць праблем, узнітых у камедыі А. Макаёнка “Вы- бачайце, калі ласка!”	265
106. “Жыццё — выпрабаванне чалавека на чалавечнасць” (творчасць Аляксея Дудараўа)	267
107. Сатырычная камедыя М. Матукоўскага “Амністыя”	270

108. Пазія Ніла Гілевіча	271
109. Ідэйна-тэматычна накіраванасць рамана ў вершах Н. Гілевіча “Родныя дзеци”.....	274
110. “Трэба дома бываць часцей...” (па творах Рыгора Барадуліна)	277
111. Асноўныя матывы творчасці Генадзя Бураўкіна.....	280
112. “Ты мой боль святы, Беларусь мая...” (творчасць Ларысы Генюш) ..	282
113. Асноўныя матывы творчасці Сяргея Законнікава	284
114. Іван Чыгрынаў — празаік і драматург	287
115. “З Мсціжаў бычны свет...” (творчасць Івана Пташнікава).....	289
116. Пад мірным небам бацькаўшчыны (творчасць Барыса Сачанкі)	291
117. Тэма вайны ў творчасці Алеся Адамовіча	293
118. “Хараство і боль жыцця” (творчасць Вячаслава Адамчыка)	294
119. “Мне ў душу стагоддзяў глянучь хочацца” (творчасць Леаніда Дайнекі).....	296
120. “Я — свядомасць...” (пазія Алеся Разанава)	299
121. “Жыццё даецца, каб жыццё тварыць...” (па творах Анатоля Вярцінскага)	302
122. Сляды, што пакінуў навекі шлях наш суровы (па творах Ген- рыха Далідовіча).....	304
123. “Крыж пакутаў і памяці” (творчасць Віктара Казлько).....	306
124. Мемуарная і дакументальная проза ў сучаснай літаратуре.....	308
125. Тэма радзімы ў пазіі беларускай эміграцыі	310
126. Творчы шлях Наталлі Арсеніевай	313
127. “Пакуль зямля твая жывая, і ты — жывы” (творчасць Алексея Пысіна).....	315
128. Даень сённяшні і мінулы ў творчасці Алехсея Карпюка.....	318
129. Прыврода і чалавек у творах Віктара Каравацава	321
130. Вечны жураўліны крык (творчасць Алеся Жука)	322
131. “І ўсіх працягаў я — пачатак” (творчасць Васіля Зуёнка).....	325
132. “Любоў мая, ты песня і маркота...” (творчасць Яўгеніі Яніш-чыш) ..	328
133. З гісторыяй на “Вы” (гісторычная тэма ў творчасці Уладзіміра Арлова)...	330
134. Сучасная беларуская драматургія (агульны агляд).....	332
135. Сучасная беларуская пазія (агульны агляд).....	334
136. Сучасная беларуская проза (агульны агляд).....	338
137. Колькі талентаў з'яўляюся.....	341
138. Тэма калектывізацыі ў беларускай літаратуре.....	344
139. Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў беларускай літаратуре	347
140. Тэма какамя ў беларускай літаратуре	351
141. Гімн жанчыне-маці ў беларускай літаратуре	353
142. Табе складаю шчыры свой санет, праppardзедаў маіх жывая мова..	356
143. Прыврода — крыніца прыгажосці.....	359
144. Будзе, будзе да скону мне Чарнобыль балець...	362
145. Нам засталася спадчына.....	365
146. Кожны з нас выбірае сцяжыну жыцця.....	367
147. Будучае пачынаецца сёння	369
148. Усё пакінуць след павінна.....	371
149. О, таямніца кніг, скажы, з якіх людскіх глыбінь ты цуды здабываеш?	373
150. Забытая спадчына	376
151. Намацаць галінамі сонца.....	378
152. Раздзіма мая — Беларусь	380
153. Хто ж мы такія, беларусы?.....	383

154. Чалавек у літаратуры і жыцці	386
155. Бывай, XX стагоддзе!.....	389
МАГЧЫМЫЯ ЭПІГРАФЫ ДА САЧЫНЕННЯЎ	392

Вучэбнае выданне

Старычонак Васіль Дзянісавіч

155 САЧЫНЕННЯЎ ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ: У ДАПАМОГУ АБІТУРЫЕНТАМ І ШКОЛЬНИКАМ

Рэдактар *Т. С. Жыткевіч*

Мастак вокладкі і мастацкі рэдактар *А. Г. Званароў*

Тэхнічны рэдактар *Л. І. Счыслёнак*

Карэктары *Т. К. Хваль, Л. А. Шлыковіч, Л. А. Ерковіч*

Камп'ютарная вёрстка *І. В. Скубій*

Падпісана да друку 08.06.2000. Фармат 84×108/32. Напера газетная. Гарнітура «Школьная».
Афсетны друк. Ум. друк. арк. 21,84. Ул.-выд. арк. 21,66. Тыраж 5000 экз.
Зак.1527.

Падатковая ільгота – Агульнадзяржаўны класіфікатор Рэспублікі Беларусь АКРБ 007-98,
ч. 1; 22.11.20.100

ДП «Выдавецтва "Вышэйшая школа"». Ліцэнзія № 5 ад 22.12.97. 220048, Мінск, прас.
пект Машэрава, 11.

Надрукавана з дыяпаітываў заказчыка ў друкарні «Беларускі Дом друку».
220013, Мінск, праспект Ф. Скарыны, 79.